

RED DE WERELD ————— DENK GROOTS

Ontwerpers moeten samenwerken in grootse projecten om belangrijke issues het hoofd te bieden, vindt **Timo de Rijk**, directeur van Design Museum Den Bosch. Hij licht vier ideeën toe.

Net als de Amerikaanse president houdt ook diens Europese tegenhanger Ursula von der Leyen een State of the Union-speech om haar goede voornemens van dat jaar te adresseren. In haar laatste toespraak, in september 2020, pleitte zij voor een nieuw Europees Bauhaus. Ze verwees daarmee naar de beroemde ontwerpschool die van 1919 tot 1933 op verschillende plaatsen in Duitsland moderne architecten en kunstenaars als Anni Albers, Walter Gropius en Wassily Kandinsky samenbracht.

Naar dat progressieve voorbeeld wil Von der Leyen Europese architecten, kunstenaars, studenten, ingenieurs en ontwerpers samen laten werken aan de enorme opgaven en problemen die op sociaal en ecologisch gebied op ons afkomen: klimaatverandering, vervuiling, digitalisering en bevolkingsgroei. Uit alles bleek dat ze het serieus meende. Een flink deel van haar speech was aan het plan gewijd en al snel volgde een agenda met concrete voorstellen voor grote workshops.

Schitterend en opwindend nieuws voor ontwerpers en kunstenaars zou je denken, maar daar dacht de Nederlandse culturele wereld anders over. Onder aanvoering van Hicham Khalidi, de directeur van de Jan van Eyck Academie in Maastricht, werd in januari van dit jaar een brief gepubliceerd op de site van de Jan van Eyck Academie, uit naam van een klein maar vooraanstaand deel van de kunstwereld onder wie Charles Esche van het Van Abbemuseum en Sofía Hernández Chong Cuy van Kunstinstituut Melly (voorheen Witte de With), plus een groep kunstenaars.

Na een wat plichtmatig complimentje over haar initiatief nemen de briefschrijvers haar de maat door te stellen dat met het aanroepen van Bauhaus als vanzelf

kolonialisme en industrieel kapitalisme worden binnengehaald. Alleen al de naamgeving – naar het in hun ogen strikt westerse en industrieel gerichte historische Bauhaus – zou het inclusieve en meerstemmige werk waarmee zij in hun artistieke en educatieve praktijk al jaren druk zijn, in één klap tenietdoen.

Dit deel van de Nederlandse kunstwereld nam de historische vergelijking van Von der Leyens voorstel klaarblijkelijk volstrekt letterlijk. Nog los van het feit dat het destijds progressieve Bauhaus juist ook een sociale agenda hanteerde, blijkt uit niets dat Von der Leyen het oude Bauhaus letterlijk wil reanimeren. Het gaat haar vooral om een samenwerking van disciplines.

De briefschrijvers gingen geheel voorbij aan het symbolische gehalte van Von der Leyens speech, waarin het Bauhaus naar voren wordt geschoven als progressieve metafoor van samenwerking en sociale vooruitgang. Symboliek behoort bij uitstek tot de instrumenten van de kunst. En dat wordt bij voortduring gedemonstreerd bij de Nederlandse kunstacademies, waarvan een deel zich nu zo tegen Von der Leyens oproep keert. Daar staat vaak het individuele engagement centraal. We kennen allemaal wel jonge ontwerpers die slippers maken van oude autobanden of

HOUT WERELDWIJD

Het in Amsterdam gevestigde Italiaanse designduo FormaFantasma is verbonden aan de geo-designafdeling van de Design Academy in Eindhoven. Met het project *Ore Streams* deden ze eerder al onderzoek naar elektronica-afval. Het meest recente project, *Cambio*, gaat over de impact van de wereldwijde houtindustrie. FormaFantasma onderzoekt zowel de culturele betekenis als de logistiek en de toepassing van hout en werkt daarvoor samen met universiteiten en de kunstwereld. Het project was in 2020 als tentoonstelling te zien in de Serpentine Galleries in Londen. De foto's (links en op de voorgaande pagina) zijn stills uit een video uit het project, te zien op cambio.website.

Bauhaus wordt naar voren geschoven als metafoor van samenwerking en sociale vooruitgang

2

KASSEN IN HET MIDDEN-OOSTEN

Except uit Utrecht is veel meer een netwerkorganisatie dan een klassiek bureau met architecten en tekenaars. Per project brengt het bureau uiteenlopende expertises bij elkaar, grotendeels internationaal, ook omdat naar hun idee de grote ecologische winst in andere delen van de wereld te behalen is. Een recent idee zijn de *Serenity Farms* in Saoedi-Arabië: een enorm kassencomplex (meer dan 110 hectare) dat makkelijk uit te breiden is. In het kurkdroge land wordt momenteel nog bijna al het verse voedsel geïmporteerd. Het project wordt ontwikkeld volgens de open source-methode, waarbij het ontwerp en de productiemethoden vrij ter beschikking worden gesteld, waardoor het zich makkelijk verder kan ontwikkelen.

nieuwe varianten bedenken op de aloude buurtbarbecue. Goede bedoelingen, die in het slechtste geval de aandacht wegnemen van wereldwijde problemen en de daarbij horende oplossingen.

Von der Leyen tapt uit een ander vaatje. Ze realiseert zich dat met haar mandaat verschillende creatieve disciplines samen in staat kunnen zijn een nieuwe wereld dichterbij te brengen. Die oplossingen zullen per definitie een systematisch en grootschalig karakter hebben, en betreffen uiteindelijk natuurlijk onze hele planeet.

ELITAIRE ZAALTJES

Tot heel recent werd de noodzaak voor een globale systeemverandering en wereldwijde ecologische omwenteling alleen gevoeld in de politiek, en was het vooral in denktanks, vergaderingen van de Verenigde Naties en de elitaire zaaltjes van het World Economic Forum in Davos onderwerp van gesprek. Op de meeste ontwerpscholen werden studenten opgeleid voor kleinschalige artistieke projecten en de vormgeving van producten. Maar bij sommige begint nu toch aandacht te komen voor een aanpak op wereldschaal.

Op de Eindhovense Design Academy introduceerde artistiek directeur Joseph Grima recent het thema geodesign, waarmee de studenten op zijn school ‘de sociale, economische, territoriale en geopolitieke krachten onderzoeken die design tegenwoordig vormgeven’. Hashim Sarkis, de decaan van de architectuurfaculteit van het MIT (Massachusetts Institute of Technology) in Boston en intendant van de Architectuur Biënnale van Venetië, gaf zijn editie van dit jaar als titel een vraag mee: *How will we live together?* Veel inzendingen zullen vermoedelijk varianten zijn van slippers gemaakt van autobanden, maar het grootste onderdeel van de Biënnale is gereserveerd voor de manier waarop architecten en ontwerpers oplossingen van betekenis kunnen aandragen voor de wereldwijde klimaatverandering.

Architectuur op wereldschaal heeft duidelijk de belangstelling van Sarkis, die vorig jaar het boek *The World as an Architectural Project* publiceerde. Hierin presenteert hij een historisch overzicht van ideeën van architecten over de inrichting van de wereld. Die vaak megalomane plannen illustreren vooral de onmacht van de architect; architecten en ontwerpers hebben simpelweg niet het mandaat tot het ombuigen van bestaande economische krachten of het ingrijpen in grote technologische systemen. Het boek demonstreert zo onbedoeld dat een nieuwe wereld niet vanaf het planbord of op een beeldscherm kan worden bedacht.

Maar als de nood aan de man is, zoals nu, zou dan de wal het schip kunnen keren? De mogelijkheden die geo-engineering biedt voor veranderingen van onze wereld zijn in potentie enorm, maar ook huiveringwekkend.

Tot nu toe werden ingrepen in bijvoorbeeld de atmosfeer of de oceanen als ethisch onwenselijk beschouwd. Rommelen met de door God gegeven planeet aarde, dat doe je niet. Met dat idee maakt Wouter van Dieren, de Nederlandse vertegenwoordiger bij de Club van Rome korte metten: „We zijn al heel lang bezig de aarde op die manier uit balans te brengen, dus dat ethisch protest komt te laat. Gescheiden afval? Moet je doen, helpt niks. Rijden in een elektrische auto? Moet je ook doen, helpt ook niks. Je moet het kunnen hebben over grootschalige ingrepen.” Van Dieren heeft zich daarom aan een plan verbonden om met behulp van zoutwater-niveaus de polen opnieuw te laten bevriezen, al tekent hij er bij aan dat er nog veel getest moet worden en de kosten gigantisch zullen zijn. Hij geeft ook toe dat een dergelijke ingreep risicovol is en tot op zekere hoogte alleen de symptomen bestrijdt. Maar het is duidelijk dat een nieuwe inrichting van onze wereld niet ontstaat door hetzelfde een beetje beter te doen, maar op geheel nieuwe grondslagen moet worden geformuleerd.

Zowel op de allergrootste schaal tot op individueel niveau zal ontwerpen moeten veranderen. Voor de nieuwe opgaven is nieuwe en vaak specialistische kennis nodig, en een werkwijze die interdisciplinair is. Bauhaus hield een eeuw geleden zijn studenten de maatschappij van morgen voor. Ook nu moeten ontwerpers weer opgeleid worden voor de toekomst. ♦

4

NEEM NOG WAT GROENTE

Politici weten maar al te goed dat overheidsbemoeienis opgevat kan worden als aantasting van de vrijheid van de burger. We moeten gezonder leven, minder suiker eten, meer bewegen, maar hoe verleid je mensen tot gezond gedrag zonder dat het al te betuttelend wordt? Gestund door de nationale overheid sloegen vier Nederlandse technische universiteiten de handen ineen om met interdisciplinaire onderzoeksteams inzicht in menselijk gedrag te koppelen aan ontwerpen die verandering in gang moeten zetten. Een mooi voorbeeld is ‘Pride and Prejudice’, een project dat mensen wil beïnvloeden gezonder te leven. Daarvoor werd een interactieve eet-tafel ontwikkeld, vol sensoren en LED-lampjes, die gedrag aan tafel registreert (hoe vaak pakt iemand de groente of het vlees?) en probeert te beïnvloeden: een rood lampje als je te veel vlees op je bord schept of, leuker: bloemen die in de tafel oplichten als je bord vol met broccoli ligt.

DUTCH WINDWHEEL

3

Het is de bedoeling dat je er kunt wonen, werken en recreëren, en dit *smart building* moet een maximale productie aan zonne- en windenergie opleveren. De gevel bijvoorbeeld, zal functioneren als een grote ‘zonne-akker’. De Dutch Windwheel, naar een ontwerp van Doepel | Strijkers Architects uit Rotterdam, wordt in samenwerking met techbedrijven ontwikkeld op diverse locaties in Nederland en de Verenigde Staten en staat gepland voor realisatie vanaf 2024. De vorm zal per gebouw anders zijn, afhankelijk van locatie en plaatselijke omstandigheden. Uniek aan het concept is de ‘building as a service’-component, wat betekent dat iedere partij of fabrikant die aan een onderdeel van het gebouw werkt, verantwoordelijk is voor zijn eigen milieuprestatie.

‘Gescheiden afval, elektrische auto’s? Moet je doen, helpt niks. Je moet het hebben over grootschalige ingrepen’

